

Memòria del fum

La ciutat de València avança imparable cap a la mar. El projecte de l'avinguda de França obrirà la metròpoli a la costa. En el seu camí eliminarà les grans

fàbriques de la primera època industrial per a les quals diversos col·lectius demanen protecció. Sols dues naus tenen reconeixement teòric d'edifici protegit; només teòric.

Hi treballaven centenars d'obrers, potser milers. Tenien al costat una línia de ferrocarril, a prop, un port dinàmic i una mica més lluny, la ciutat. Eren les fàbriques més emblemàtiques de València, aquelles que representaven la imatge clàssica de la indústria: naus enormes, fumerals eteris, fum i soroll de màquines ciclòpies. Produïen xapes, làmines metàl·liques, productes químics, adobs; i eren l'escenari perfecte per a les arengues sindicals. Però el seu temps passà. El port, cada dia més dinàmic, estenia els seus tentacles entre les ones i la ciutat deixava de ser llunyana i començava a trobar molestos aquells edificis que de magnífics havien pas-

VICENT A. JIMÉNEZ

RAFA GIL

RAFA GIL

L'esquelet de l'antiga fàbrica Cross. Està oficialment protegit però el deteriorament és més que evident.

VICENT A. JIMÉNEZ

sat a ser decrepits i obsolets. Les dues indústries que ocupaven la major part d'aquest polígon que havia crescut amb l'espontaneïtat del capital i amb escassa planificació, la planta d'Industrias Químicas Canarias i la de la Cross, SA, especialitzades en fertilitzants, arribaren als anys 90 en una decadència imparabile. La Cross, a més, va anar a parar a mans del grup KIO, que s'encarregà de finalitzar amb polèmica la vida productiva d'aquell gegant de la indústria.

Quan el 1990, l'oficina d'arquitectes Vetges Tu-Mediterrània redactà un Pla Parcial per urbanitzar la zona, la majoria de les grans naus industrials tenien una activitat mínima i un estat de conservació més que precari. El nou planejament és ben ambiciós: convertir aquella zona degradada de la ciutat en un nou *boulevard* ampli i modern anomenat, sense que ningú explique per què, Avinguda de França. En el planejament, el futur de les grans edificacions i tot el conjunt de dipòsits, magatzems i petites naus que les envolta és únic: la demolició. Només dues naus de l'antiga fàbrica Cross, construïdes en fusta de mobila, aconseguiren l'estatus d'edifici catalogat i protegit "per la interessant resolució de la coberta a base de cintres i peus en fusta de mobila de gran excepcionalitat per la seua extensió, tipus de solució poc freqüent i bon estat de conservació".

El projecte ja era una realitat. Els propietaris dels terrenys havien de superar un petit escull: formar una junta de compensació per posar-se d'acord i iniciar la urbanització de la zona, sota la direcció de l'empresa PAU-Avinguda de França, creada per a l'ocasió per Dragados.

Amb la destinació fixada, l'activitat productiva va desaparèixer totalment de la zona, que quedà oblidada i solitària. Mentre els projectes i els acords bullien als despatxos de la

Aquesta altra nau alberga actualment dipòsits municipals. En els nous plans serà enderrocada sense que tan sols haja pogut comprovar-se si té elements d'interès.

constructora, pobladors marginals s'intal·laven sota els sostres callats i desmantellaven amb la tenacitat de la fam els esquelets de rovell.

L'antiga zona industrial s'ha convertit ara en un decorat fantasmagòric envaït el passat mes de desembre per un grup ben especial que es dedicà a pintar de blau les escombraries, a fer instal·lacions amb fragments d'espill o a teixir teranyines entre les runes. Eren membres i simpatitzants del col·lectiu Memòria Industrial, format en la seua major part per estudiants i professors de Belles Arts de la Universitat Politècnica de València. "L'acte -comenta un dels seus integrants- és una reivindicació d'aquest espai i d'aquestes construccions com a memòria viva de la ciutat de València. En molts països, les estructures industrials s'han conservat, rehabilitat i reutilitzat com a contenidors culturals. Això és el que reclamem. Significaria manllevar un 1% de la superfície total al projecte de l'Avinguda de França".

L'acte, que convocà també antics treballadors de les empreses, va provocar l'estupor dels actuals habitants i evidencià que les naus protegides per la llei no tenen millor sort que les altres. Les dues edificacions de la Cross ja no tenen el "bon estat de conservació" que tenien quan van ser catalogades. Moltes de les seues bigues de fusta han estat tallades i això ha provocat l'ensorrament de part de la teulada i de les estructures laterals. La teula del sostre ha anat desapareixent a poc a poc. La passada setmana va caure un dels cantons.

Una protecció formal i insuficient. La fàbrica Cross va tancar el 1990 després d'haver passat a mans del grup KIO i quan pràcticament ja havia eliminat la seua producció. La Immobiliària Colonial, propietat de la Caixa, es va quedar amb les deixalles i les va aportar a la Junta de Compensació de la zona per rebre la seua part en la futura urbanització. Mai ningú va protegir físicament les naus protegides legalment. Segons la llei, és el propietari l'encarregat de fer-ho i haurà de ser multat per l'Ajuntament en cas contrari.

Fonts de la Caixa manifestaren que "la responsabilitat és ara de la Junta de Compensació, que té plenes potestats sobre la zona". Josep Pastor, representant d'aquesta entitat, es va manifestar sorprès en assabentar-se per EL TEMPS de l'estat de les naus: "Nosaltres pensàvem que les naus estaven bé. De fet, el pròxim mes de febrer començarem les obres d'urbanització i ja hi ha un pressupost gairebé aprovat de 3.000 milions de pessetes. Us agraïm la notícia perquè així podrem destinar-ne una part a vigilar els edificis de la Cross".

Segons el projecte, la parcel·la de l'antiga fàbrica Cross quedarà destinada a usos espor-

tius i serà cedida a l'Ajuntament. La llei és clara respecte al futur de les naus: han de ser conservades per la propietat fins que arribe el moment de la cessió. L'Ajuntament ha d'obligar els propietaris a tenir-ne cura, però no ho ha fet. En cas que l'edificació estiga tan deteriorada que la reparació siga més cara que el 50% del valor actual de l'edifici, com és el cas ara, que no quan es va catalogar, l'administració haurà d'assumir també una part dels costos de reparació. Per a causes perdudes, la llei també és contundent: si l'edifici protegit s'ensorra, s'ha d'alçar tal i com estava.

Però la realitat és molt més dura. On es podran trobar bigues de mobila com aquelles?

Arqueologia industrial, el parent pobre. El debat sobre el futur de les fàbriques del Túria és només un exemple de la inseguretat que envolta el nostre patrimoni industrial. Per què els edificis de la Cross estan protegits i no altres amb estructures similars o fins i tot més peculiars? Per què es respecten els funerals i no els dipòsits d'aigua que, en ocasions, tenen formes molt més atrevides?

“El problema fonamental és que al País Valencià encara no s'ha fet un catàleg d'edificis industrials. Sense un catàleg no podem saber quins són els més interessants”. Immaculada Aguilar és professora d'Història de l'Art a la facultat de Geografia i Història de la Universitat de València i membre de l'Associació Valenciana d'Arqueologia Industrial (AVAI). L'arqueologia industrial és una disciplina nascuda a mitjan segle a Anglaterra, tot i que el portuguès Francisco de Souza, va utilitzar el terme ja el 1896. Les intencions de la nova matèria són, segons la definició més estàndard, el descobriment, la catalogació i l'estudi de les restes físiques del passat industrial. El camp és ben ampli: molins, fàbriques, barris obrers, funerals, dipòsits... i la tradició ben minsa.

“Al País Valencià –continua Immaculada Aguilar– encara no s'ha fet un catàleg de tots els edificis interessants. Quan Evangelina Rodríguez va ser directora de patrimoni es va iniciar un treball sobre la Ribera Alta i l'eix Alcoi-Ontinyent, però d'ací no hem passat. Ara Manuel Cerdà i Màrius Garcia Bonafé preparen una enciclopèdia d'arqueologia industrial, que servirà de molt, però no tindrà l'entitat jurídica ni el valor d'un catàleg oficial”. Sense catàleg, no es pot protegir cap edifici, i sense protecció, les velles estructures industrials són carn fàcil per a l'especulació.

La falta de tradició és el principal inconvenient. En altres països europeus la protecció del patrimoni industrial ja s'ha incorporat als organismes tradicionals de patrimoni com a Gran Bretanya, França o Txèquia, i en altres, com Suècia, són les mateixes empreses les

encarregades de vetllar per la memòria d'aquestes instal·lacions. Als Països Catalans, només el Principat ha fet una catalogació completa dels edificis interessants, mentre que a les Illes o al País Valencià, només hi ha treballs parcials.

Les destinacions finals dels edificis protegits poden ser molt diverses. El grup Memòria Industrial reivindica els espais del riu Túria com a “contenidors culturals”, però demanen també “que els nous usos no amaguen el record del que va ser”. De la mateixa manera opina Immaculada Aguilar, per a qui, les re-

VICENT A. JIMÉNEZ

El solar que deixarà aquesta construcció es destinarà a usos esporàdics. El col·lectiu Memòria Industrial reivindica la seua conservació i adaptació per al nou ús: “es conservaria la memòria i s'estalviaria fer una nau que ja està feta i en un estat perfectament recuperable”.

habilitacions: “no han de limitar-se a mantenir estructures com a mers contenidors, sinó que han de mantenir la memòria. En aquest sentit, el millor ús d'allò que es decideisca protegir és el de museu industrial, però, com que no tot poden ser museus, es pot arribar a un terme mitjà: reutilitzar, com a centre esportiu, com a grup d'habitatges, com a centre social, però mantenint les característiques que tenien els edificis primitius que permeten i indentificar-los”.

En el fons, qüestió de memòria. Mantenir el record d'un passat pròxim, però, potser per això, més condemnat a desaparèixer. Sense la pàtina que proporciona l'antiguitat, els molins, els forns, els magatzems semblen abocats a l'extinció. “Però si no ens preocupem ara –comenta Immaculada Aguilar– prompte serà massa tard i perdrem molts dels referents d'una època clau en la nostra història recent. En el cas del riu de València, per exemple, no sé com explicarem a les noves generacions el que eren aquelles fàbriques i el que representaven. Ara estem encara a temps de mantenir algun material que permeta mantenir la memòria”.

—I després?

—Després serà massa tard. **Jordi Sebastià**